

«med en sult som
ligner sorg»

Skriftligt samtal om
översättning, online
3 april 2020

Arr: Tidskriften Kritiker med stöd från Nordisk kulturkontakt, Norsk kulturfond och Svenska Akademien.

Julia Wiedlocha. Foto: Privat

Julia Wiedlocha (JW) Kanskje vi skal begynne med deg, Pedro? Du har vært redaktør for antologien *Verden finnes ikke på kartet* sammen med Gunnar

Wærness, en utgivelse som har samlet ulike poeter fra store deler av verden i norsk oversettelse. Hva var tanken bak boken og hvordan arbeidet dere med utvalget?

Pedro Carmona-Alvarez (PCA) Initiativet til boken kom fra Oktober forlag ved Ingeri Engelstad, som ville at Gunnar Wærness og jeg skulle lage en antologi over internasjonal samtidspoesi. Gunnar og jeg kjente hverandre, men var ikke nære venner (tvert imot hadde vi, noen år før, vært i en litt stygg dispuTT fra hver vår tidsskrifts-bunker; han i *Luj* og jeg i *Vagant*), men vi fant ut at vi hadde lyst til å gjøre det sammen. Det ble ganske snart klart for oss at vi måtte overskride forlagets opprinnelige intensjon. Vi fant ut at vi ikke ville begrense oss til samtiden, men også inkludere poeter fra alle tider,

levende som døde, for å tydeliggjøre en tendens vi syntes å ane underveis i arbeidet; at poesien beveger seg på tvers av tid og sted, at poeter leser hverandre på tvers av geografi.

JW Hvordan kom dere frem til det endelig utvalget?

PCA Vi begynte slik vi trodde man laget antologi: Hele verden? Ja vel, da deler vi opp verden slik de gamle koloniherrere gjorde: 50 sider Afrika, 50 sider Europa etc. Så kjøpte vi haugevis av internasjonale antologier, gikk på nettet og leste oss opp. Men etter en stund slo det oss at denne måten å arbeide på ikke var optimal; vi møtte oss selv i døren mange ganger, som når vi leste velvillige antologier over f.eks. afrikansk poesi og disse bare forsterket et inntrykk vi begge syntes å

bære på; at disse poesiene ikke var “avanserte” nok, at diktene ofte var sentimentale, formelt enkle, ja, reaksjonære, nærmest, eller uproblematisk naturhyllende, klisjébekreftende etc. Så vi valgte heller å lete på annet vis, og spurte oss selv: Hvor finnes poesien som taler til oss som diktlesere? Hva er våre preferanser? Og like viktig: hvor stammer disse preferansene fra, hva slags idéhistoriske, litteraturhistoriske og estetiske forestillinger er det som har skapt vår “smak”? Senere fant vi ut av hva antologiens grunnpilarer skulle være og hvordan disse skulle formidles som redaksjonelt prinsipp.

JW Du har gjendiktet Yahya Hassan, flere av diktene i antologien, er straks aktuell med en gjendiktning av Raúl Zurita, og er en som kjenner

det norske gjendiktningfeltet. Hva er det som gjendiktes til norsk? Er det noen spesielle gjendiktninger du vil trekke fram? Er det noe du savner?

PCA Gjendiktingen i Norge har de siste tjue-tretti årene vært preget av visse tendenser: Rune Christiansen (og Oktober forlag) har vært gode til å løfte frem samtidspoesi; fransk, skotsk, italiensk, men også amerikanske poeter som Michael Palmer og japanske Ayane Kawata. Hanne Bramnes (og Inger Elisabeth Hansen) har gjort et fabelaktig arbeid med sin nå nedlagte poesiserie *Stemmens kontinent* der det ble gjendiktet mer enn et tredvetalls kvinnelige poeter fra hele verden. En serie som helt klart hadde fortjent mer oppmerksomhet! Samlaget har de siste årene vært

gode på nordamerikansk poesi – Mathias Samuelsen og Rune Hjemås har vært sentrale i dette arbeidet, men også Kristina Leganger Iversen og Camara Lundestad Joof. Tove Bakke er også en jeg har lyst til å nevne, som har gjendiktet fra spansk; Gabriela Mistral, Virgilio Piñera, Alejandra Pizarnik, Federico García Lorca (sammen med Ragnar Hovland). Jørn Sværens arbeid med Den Engelske Kanalen er viktig, og viderefører delvis en tendens som skriver seg tilbake til begynnelsen av 2000-tallet, der både det svenske tidsskriftet OEI og franske poeter som Emmanuel Hocquard og Christophe Tarkos er viktige navn. Det fine med Sværens arbeid, er at han også kan finne på å presentere poeter som Cia Rinne, Claude Royet-Journoud og Heraklit (!) i ett og samme nummer. Savn? Nja. Man kan alltid ønske seg flere

gjendiktninger fra språkområder og kulturer som ikke er så dominerende som de jeg allerede har skissert.

JW Hvordan jobber du som gjendikter?

PCA Metoden min er den samme, uavhengig av hvilket språk jeg gjendikter fra. Først leser jeg diktene med penn, streker under alt som kan være problematisk, vrient, etc. Deretter lager jeg et førsteutkast som er nokså dårlig – poetisk sett – men som først og fremst søker å oversette så presist som mulig: beholde syntaktiske idiosynkrasier (der disse føles nødvendige), rekkefølgen på billedligheten, verbtider, ellipser etc. Når dette er gjort, sitter jeg med et veldig grovt førsteutkast som jeg jobber videre med. I denne

Pedro Carmona Alvarez. Foto: Eva Lene Gilje Østensen.

fasen prøver jeg å få det til å klinge godt på norsk uten å inngå for mange kompromisser med det

originale materialet. Siste fasen er å få diktene til å bli så gode som mulig – og det vil også si at man må inngå noen kompromisser med originalen. Det avhenger selvsagt av hvor stor avstand det er fra diktenes originalspråk til det norske språket. Å gjendikte UKON eller Yahya Hassan er “enklere” enn å gjendikte Raúl Zuritas dikt, f.eks, fordi svensk/dansk og norsk er nærmere hverandre enn det spansk og norsk er.

JW Kjenner du en forpliktelse til å oversette chilensk kultur til norsk og være en formidler av latinamerikansk litteratur og kultur? (Selv kjenner jeg på en viss ambivalens når det gjelder dette).

PCA Dette er interessant. Jeg har – som de fleste av oss spaltede vesener – en mengde

motforestillinger når det gjelder å bli presentert på visse måter; å bli lest med forutsigelige briller, så å si, å være representant for noe som ofte føles reduktivt og forenklende. Samtidig vet jeg at jeg har en privilegert inngang til den spanskspråklige litteraturen. Jeg har lest den, levd med den hele livet. Jeg liker å snakke om den (jeg tøt høl i huet på folk i årevis før Roberto Bolaño ble oversatt til engelsk og deretter rommets hippeste katt, for en ti års tid tilbake) og dessuten (dette har blitt viktigere og viktigere med alderen) så kan jeg jo ikke tenke så mye på hva andre går rundt og innbiller seg. Som gjendikter av spanskspråklig/latinamerikansk poesi er jeg nå for tiden mest opptatt av to ting. 1) Det finnes noen forfatterskap som jeg er så begeistret for at jeg vil bruke en vesentlig del av min tid på å overføre dem

til norsk og 2) Gjendiktningens arbeid gjør at jeg kan være veldig tett på morsmålet mitt – et språk jeg til vanlig ikke snakker (eller skriver), men som jeg leser og gjendikter til med en sult som ligner sorg. Jeg kommer *hjem* for en liten stund, selv om hjemmet er et hus laget av røyk og kvikksølv og tiden jeg er der minner om en dyp og alvorlig søvn. Det er et trøstende arbeid, på et vis.

JW Det er interessant å høre om gjendiktningens prosessen din – jeg opplever at det foregår noe av det samme når jeg oversetter selv. Hvordan er det å oversette for deg, Magne Ove?

Magne Ove Varsi (MOV) Gjendiktning, som jeg skulle ønske at jeg fikk gjøre mer av, er en prosess hvor jeg leser gjennom originalteksten, gjerne høyt,

og så forsøker å finne ord og setninger som har en rytme og et innhold som kan fungere på samisk. Og da leser jeg det stadig høyt for å høre om jeg får fram det jeg vil. Oversettelse er en litt annerledes prosess, hvor jeg arbeider kontinuerlig gjennom teksten og «smaker» på ord og setninger der jeg føler et behov for det. Når jeg så har oversatt f.eks. et avsnitt, kanskje et kapittel, så leser jeg det høyt for meg selv for å høre hvordan min tolkning av innhold og min språkdrakt står i forhold til den opprinnelige teksten.

JW Hva er de største utfordringene i å oversette mellom de samiske språkene og norsk?

MOV En stor utfordring er at samisk og norsk står nokså fjernt fra hverandre. Norsk er et

Magne Ove Varsi. Foto: Maria F. Warsinska-Varsi

indoeuropeisk, et germansk språk, mens samisk tilhører den ural-altaiske (og finsk-ugriske)

språkgruppen. Videre er samisk rikt på begreper og termer som skildrer natur, men som ikke har fått de samme betingelsene for utvikling av et begrepsapparat for f.eks. moderne teknologi, økonomi osv. Faste ord og uttrykk kan også noen ganger gjøre det vanskeligere, mer tidkrevende, å oversette til samisk. Men slikt er overkommelig når man får fintenkt. Samisk har også mangel på verktøy som oppdaterte ordbøker. Vi har rett og slett for få høyt utdannede språkeksperter. Og for lite penger til å utdanne slike, for det første, og for det andre til å produsere språkverktøy.

JW Hva er det som oversettes mellom de samiske språkene og norsk?

MOV Det er stort sett lærebøker og undervisningsmateriell som oversettes mellom norsk og samisk, mest fra norsk til samisk, noe den andre veien. Det kommer av at det er avsatt midler til dette som Sametinget forvalter. Sametingets krav til den norske regjering er langt høyere enn det det norske Stortinget bevilger over statsbudsjettet hvert år. Dernest er det en del faglitteratur som oversettes mellom samisk og norsk. Noe skjønnlitteratur oversettes også, men i altfor liten grad. Oversatt litteratur av store internasjonale forfattere finnes ikke, og den fullstendige mangelen på litterære klassikere oversatt til samisk er skandaløs.

JW Hva er status for de samiske språkene i Norge i dag? I hvilken grad lærer vi om samisk språk og

kultur på skolen? (I min oppfatning er det svært lite).

MOV Samiske språk er på UNESCOs liste over truede språk i verden. Det er i særdeleshet de mindre samiske språkene, hhv. lulesamisk og nordsamisk i Norge og Sverige, som står i fare for å forsvinne. I Finland er det enaresamiske og østsamisk (skoltesamisk) som står i fare for å dø ut, mens alle samiske språk i Russland er utrydningstruet. Situasjonen er derfor ytterst alvorlig. Nordsamisk er den som relativt sett står sterkest blant de samiske språkene, men også nordsamisk står i fare for å forsvinne dersom det ikke iverksettes effektive tiltak.

Du har oppfattet det helt korrekt, Julia, nemlig at majoritetselever i den norske, slik som i den svenske, finske og russiske skolen har begrenset tilgang til kunnskap og undervisning om samisk språk og kultur. Situasjonen er bedre i dag enn for 30-40 år siden, men det skulle da bare mangle. I Norge, Finland og Sverige har vi folkevalgte organer, sametingene, som er etablert for at samene selv skal kunne påvirke, ta egne avgjørelser i, og delta i beslutningen av samiske saker. Men Sametingene har fortsatt bare status som rådgivende organer, og har ikke en reell politisk makt og økonomiske rammevilkår til å gi samisk språk og kultur et skikkelig løft. Dette til tross for at det i FNs erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP) slås fast at urfolk (som samene er i sine land) har rett til selvbestemmelse,

herunder selvstyre eller autonomi i egne interne og lokale anliggender. Norske myndigheter definerer samenes rett til selvbestemmelse som en rett til å bli konsultert i egne saker, hvor myndighetsorganene tar selve beslutningen, mens samene må ta til takke med å ha fått lov til å mene noe om disse sakene.

Sametinget i Norge ber stadig om at statlige myndigheter skal sørge for at også majoriteten i landet får økt kunnskap og større forståelse for samene som urfolk. Dessverre får Sametinget ikke gehør for dette ønsket.

JW Hva slags tiltak kan den litterære offentligheten (f. eks. forlag, media, kulturelle støtteordninger) gjøre for at litteraturen skal kunne speile dagens mangfoldige Norge?

MOV Jeg mener at det bør iverksettes en marshallplan for litteratur på samisk, både litteratur som oversettes fra nordiske språk og verdensspråkene til samisk, og litteratur som er oversatt til norsk og andre språk fra samisk.

En marshallplan kan avhjelpe situasjonen for samisk språk, som gjennom bevisste assimileringbestrebelse og koloniseringspolitikk fra statlige myndigheters side nærmest står på bar bakke. Et skikkelig løft må til.

Dernest mener jeg at det bør oversettes mellom samisk og andre urfolksspråk, og fra urfolksspråk til nordiske språk. Her tror jeg det ligger mye

spennende litterært stoff, et slags “utforsket” litterært univers som ville gitt dagens mangfoldige Norge (og Norden) ytterligere en kilde til kunnskap og opplevelse.

Samiske forfattere og oversettere har måttet vente i årevis på at deres verker skal utgis og nå fram til et publikum. Nå er situasjonen riktignok noe bedre, men fortsatt får ikke det store publikum tilgang til samisk litteratur fordi det mangler midler til oversetting (og gjendiktning). Marshallplan er ordet.

I norske medier forties samisk litteratur.

Argumentet i norske redaksjoner er som oftest at det “ikke har interesse nasjonalt”. Slik valget til Sametinget, som foregår samtidig med

stortingsvalget, blir fortiet i nyhetsmediene, slik blir også samisk litteratur fortiet.

Det er bra at forfatter- og oversetterforeningene har egne stipendordninger for oversetting til og fra norsk. Det gir større rom for oversetting fra andre språk, noe som for oss som bruker norsk åpner en dør til de verdenene hvor originaltekstene skapes. Dermed kan vi vandre inn i nye litterære landskaper og få utvidet våre kulturelle horisonter. Det gjør oss rikere som mennesker.

For min egen del synes jeg det er positivt at samiske oversettere også kan søke om stipend. Men det trengs mer.

JW Nesteren, kan du fortelle om Fubiak og Fubiaks forfatterskole? Hva er prosjektet? Hvem er målgruppen? Hvordan er forfatterskolen organisert? Hva er det de lærer å skrive?

Nesteren Hasani (NH) Først må jeg bare si at det er så utrolig spennende å høre deres tanker og forståelser. De utvider perspektivene mine med ny kunnskap, men jeg skal prøve å holde meg til spørsmålene dine, Julia, før jeg roter meg bort i nye spørsmål, tanker og resonnementer.

Fubiak står for Furuset bibliotek og aktivitetshus. Det er et samorganisert hus (frivilligsentral, bibliotek og ungdomsklubb) på Furuset, og er et partnerskap mellom Deichman og Bydel Alna (Oslo kommune). Vi har årlig 350 000 besøkende, 5 000

arrangementer, gratis utlån av rom, 200 organisasjoner vi samarbeider med og 300 frivillige. Et slikt hus har vært etterlengtet i befolkningen og besøkende har funnet sin plass i huset. Folk uttrykker seg forskjellig. Noen bruker lesesalen ofte, andre er med på frivilligaktiviteter eller kunstaktiviteter og/eller har startet et initiativ selv.

Det viktigste for min del er at vi skal møte befolkningen der de er, mentalt og fysisk. Vi skal ikke tvinge kulturelle aktiviteter på dem, men vi skal skape plass og gi støtte til initiativ de selv ønsker å starte. Når det er sagt, skal vi pirre dem med og eksponere dem for nye uttrykk og aktiviteter, samt utvikle tilbud sammen med dem.

Jeg jobber som leder for frivilligheten og er ansvarlig for mange av våre kultur-

Nesteren Hasani. Foto: Bjørn-Anders Hind.

arrangementer og prosjekter, så jeg er i god kontakt med befolkningen. Det er egentlig slik forfatterskolen startet. De beskrev rike indre liv som de ikke hadde fått uttrykke og de etterlyste måter de kunne gjøre det på. Uten at de helt direkte sa at det var en forfatterskole de ville ha. En av oppgavene mine er å være nysgjerrig på visjonene deres og iverksette drømmene de ikke klarer å sette ord på. Jeg satte i gang medvirkningssamtaler med dem som etterlyste behovet. De som ønsket dette var såkalte «førstegenerasjonsinnvandrere», altså personer fra generasjonen til foreldrene mine.

For meg ble det et veldig viktig prosjekt, fordi jeg følte at vi nå endelig skulle gi tilbake til den generasjonen som har ofret mest for oss «cross

cultural kids» eller «third culture kids», som vi også blir kalt. Våre foreldre har ofret et liv i sine egne hjemland for å gi oss en bedre framtid. Flere av dem har heller ikke brukt noe særlig tid på å utforske hvem de er eller på å uttrykke seg kreativt. Jeg tenkte at de kunne gjøre det, og alt det andre kreative de savnet, gjennom forfatterskolen.

Det var slik forfatterskolen startet – og som jeg har store ambisjoner for. Vi skal holde flere kurs for ulike aldersgrupper, språkgrupper og i ulike sjangre. I dag er jeg leder for skolen og samarbeider tett med Norsk Forfattercentrum for å finne gode kursholdere, og jeg utvikler kursinnholdet med lokale frivillige for å få den lokale forankringen. Vi har til nå samarbeidet med Ressurs- og integreringscenter for afghanske

flyktninger. Vi har også inngått et samarbeid med Alna Bydelsmødre, men på grunn av koronasituasjonen har alt dette dessverre stoppet opp midlertidig.

JW Hva betyr skjønnlitteratur og skjønnlitterær oversettelse for elevene ved forfatterskolen?

NH Det er egentlig et vanskelig spørsmål, men jeg tror det viktige er at forfatterskolen skal ha skjønnlitteratur og skjønnlitterær oversettelse fra elevenes opprinnelsesland på «pensum», eller mer rettere sagt på leselista. På den måten kan vi vise elevene at deres kultur blir respektert og representert i litteraturformidlingen, og kanskje er det litteratur de allerede har kjennskap til.

Det jeg ofte opplever på Furuset (hvor jeg både jobber og er oppvokst), er at befolkningen ikke får muligheten til å definere hvem de selv er. Det gjøres av media, institusjoner og negativt innstilte holdninger hos folk som ikke bor der eller har kjennskap til området. Det blir derfor en ujevn maktbalanse og de sitter ikke med makten til å kunne definere seg selv i samfunnet. Mange av analysene Magne Ove fremlegger om samene er veldig relevante for beboerne på Furuset. De opplever rasisme, diskriminering og at deres kultur blir sett ned på. Å formidle at bøker fra deres kulturelle bakgrunn er god litteratur har betydning for hvordan de opplever seg selv og sin plass i samfunnet. Dersom vi, arrangøren (altså meg), læreren og deltakerne, får det til i felleskap, så tror jeg vi har kommet langt i å utjevne maktbalansen. I

hvert fall på kurset – og kanskje vil det også ha ringvirkninger andre steder i samfunnet. Dette blir også et tiltak mot rasisme og diskriminering. Vi prøver å få frem at kulturen deres er viktig og relevant. Man behøver ikke å bli assimilert for å være likestilt med «etnisk norske». Blant annet er poesi på urdu kjent for sin fremoverlentheth og litterære kraft. Poet Josh Malihabadi er et eksempel på det. Jeg leste diktene hans da jeg studerte ved School of Oriental and African Studies i London. Mine indiske og pakistanske medstudenter introduserte meg for ham. Da jeg bodde i Norge ble jeg aldri kjent med litteratur på urdu.

Når det snakkes om pakistansk eller indisk kultur i det offentlige

ordskiftet i Norge fremheves ikke den store litterære tradisjonen deres.

Jeg følte, og føler fremdeles, at deres kultur blir sett ned på (sammen med min kultur og alle andre ikke-vestlige kulturer) og automatisk ansett som fremmed og derfor dårligere enn norsk kultur. Vi har blitt fôret med dette tankesettet, og samfunns- og kulturstrukturene våre har blitt bygget opp på det premisset. Av den grunn formidler man lite litteratur fra India eller Pakistan. Det synes jeg er utrolig trist, ettersom disse landene er fylt med kunst, kultur, lyrikk og musikk. Akk, for en stolthet. Er barn som vokser opp med pakistansk eller indisk bakgrunn klar over det?

Nå har ikke jeg pakistansk eller indisk bakgrunn, men da jeg vokste opp prøvde jeg å gjøre alt for å gjemme bakgrunnen min. Jeg ville være lik majoritetsbefolkningen og være en del av den. Foreldrene mine prøvde også det, fordi jeg ved noen tilfeller ble mobbet på grunn av bakgrunnen min, og noen ganger ble jeg ikke invitert i bursdager fordi jeg visstnok ikke spiste pølser. De eksterne opplevelsene av bakgrunnen min fikk meg til å hate at jeg var annerledes og hate opphavet mitt, fordi det fikk konsekvenser for meg. Det førte til at jeg skammet meg over bakgrunnen min, og ville bli assimilert. Jeg tror, eller jeg vet, at det hadde vært annerledes om jeg og min kultur hadde blitt møtt på en positiv og omfavnende måte av samfunnet og den norske allmennheten.

Dette er ikke den enkeltes feil (selv om den enkelte bør være nysgjerrig på forskjellige kulturer og litteratur osv.), men et systematisk problem. Det er ikke bibliotekarens, lærerens eller litteraturformidlerens skyld, de blir jo heller ikke introdusert for denne litteraturen. Litteraturstudiet på Universitetet i Oslo baserer seg for eksempel *kun* på vestlig litteratur. Her vil jeg utfordre festivaler, forlag, universiteter og andre kulturinstitusjoner til å integrere forfattere og litteratur fra ikke-vestlige land inn i sitt faste ordinære program.

JW Hva leser elevene ved forfatterskolen? Hva skriver de om? Er det noen tematikker som går igjen?

NH Det har vært en variert gruppe som har deltatt, så jeg kan ikke si noe konkret om hva de leser. I fjor hadde vi med en fribyforfatter, samt oversettere og andre som aldri før hadde skrevet en skjønnlitterær setning. Flere av dem sier at de vil delta i det offentlige ordskiftet. De vil ikke bli snakket om, de vil ta ordet selv. De søker kunnskap og kompetanse for å oppnå det. Jeg vet at den gruppen vi hadde med sist var veldig opptatt av sine opplevelser fra hjemlandet og hvordan de ble møtt i Norge.

JW Hva lånes ut på Furuset bibliotek?

NH Jeg holder på å planlegge Høstlys kunstfestival og ville se hva slags litteratur som interesserer våre besøkende, så jeg undersøkte utlansstatistikken

med hjelp fra bibliotekarene. Det ser ut som vi hadde omtrent 57 000 utlån i fjor. *Tante Ulrikkes vei* av Zeshan Shakar topper utlånslista, i tillegg til veldig mange barnebøker. *Alle utlendinger har lukka gardiner* av Maria Navarro Skaranger har også blitt lånt ut mye. Det går mest i barnebøker.

JW Hva synes du er bra med det oversettelsesarbeidet som foregår i Norge i dag? Hva savner du?

NH Jeg synes Pedros og Magne Oves perspektiver på oversettelse er veldig spennende. Det jeg vil legge til er at forlagene oversetter mange flere bøker og det gleder meg som leser. Gyldendal og Cappelen Damm investerer i forfatterskap, fremfor

å oversette enkeltbøker. Det er mye bra som skjer med oversettelsesarbeidet.

Imidlertid synes jeg at det er alt for stort fokus på kolonispråkene. Hvorfor blir det ikke oversatt flere bøker fra de største innvandrergruppene i Norge, på språk som blant annet urdu, arabisk, kurdisk, persisk, vietnamesisk?

Det å oversette bøker fra disse språkene kan ha en stor betydning ikke bare for dem med flerkulturell bakgrunn, men også for majoritetsbefolkningen. De gir en økt forståelse for ulike kulturer og historier, og kan styrke relasjoner på tvers. Dette etterlyser og savner jeg.

Jeg har kurdiske foreldre og på mange måter føler jeg meg veldig kurdisk, samtidig som jeg føler meg hundre prosent norsk. Jeg har lest flere dikt av favorittdikteren min Sherko Bekas, men jeg har aldri lest en kurdisk skjønnlitterær bok. Det er flere grunner til det. Vi er en minoritet som er undertrykt, på alle måter, men særlig språklig. Det er lite litteratur som har blitt utarbeidet og dermed publisert. Her er det mange likheter med det samiske språket. Når det er sagt finnes det noen bøker og disse fortellingene er betydningsfulle. De har ikke blitt oversatt til norsk. Forlagene bør lete etter forfattere som kan formidle disse historiene. Det hadde vært utrolig sterkt og vakkert om norske forlag hadde gått frem som et eksempel. Det finnes minst 40 millioner kurdere i verden. Da Kobane i Rojava (Nord-Syria) ble angrepet av IS i

2014, samtidig som angrepene fra Tyrkia mot kurderne i regionen ble mer aggressive, sa min onkel til meg at dette minnet han om hans oppvekst i Sanandaj i Rojhalat (den kurdiske delen av Iran). Iranske styrker invaderte byens hans for å utrydde oss. I 1979 erklærte Khomeini jihad og fatwa mot kurderne. La meg også nevne at Saddam Hussein brukte kjemiske våpen og gasset ihjel kurdere på 80-tallet. I 2019 blir vi igjen av angrepet av tyrkiske styrker og undertrykkelsen av kurdere fortsetter.

Foreldrene mine vil ikke belaste meg med historien sin. Det er for tungt for dem å snakke om det og jeg tør ikke å grave i disse historiene. Jeg er redd for å fornærme eller såre dem med mine uvitende spørsmål. Jeg skulle gjerne lest bøker om dette

med historiske detaljer og menneskelige skildringer av deres opplevelser, relasjoner og om moderlandet mitt som jeg har aldri vært i. Jeg har ikke så mye tid til å gå gjennom dette i detaljer, så jeg stopper der.

JW Hva slags tiltak kan den litterære offentligheten gjøre for at litteraturen skal kunne speile dagens mangfoldige Norge?

NH Jeg svarer jo på de fleste spørsmålene her med spørsmål, men: Hvem er den litterære offentligheten? Er det institusjonene (inkludert forlagene) vi snakker om? Hvis vi tar utgangspunkt i dem, tenker jeg at det er noen konkrete tiltak de kan gjøre for å speile dagens mangfoldige Norge.

Vi har skapt et fragmentert samfunn, der vi har alt for mange adskilte grupper. Jeg mener at det er behov for en ny kollektiv bevissthet i samfunnet vårt. Vi må streve etter å lage et *fellesskap* med plass til mangfoldige perspektiver. Vi behøver ikke å like alle, men alle skal med. I dette fellesskapet må vi tillate forskjellige uttrykk og tillate at folk er annerledes, og den litterære offentligheten bør være et slikt fellesskap. Alle skal med; mennesker med ulike kulturer, de ensomme mennene, bøndene i de stille områdene, de transkjønnede, alle seksuelle legninger, frognerfruene, russen, de med funksjonsnedsettelse, de mange ulike nasjonalitetene, third culture kids, melaninrike, hvite, de med psykiske/fysiske lidelser, alle aldersgrupper osv. Det store spørsmålet blir hvordan?

Vi lever i et kapitalistisk system og det ligger mye makt i økonomisk kapital. Dermed må det avsettes midler for å få dette til. Oslo kommune har vært gode på det de siste årene, men vi trenger øremerket budsjett til som ikke baserer seg på prosjektmidler, men som faste midler som skal utvikle litteraturfeltet.

Forlagene må se etter talenter nye steder. Det er nemlig mange litterære talenter i Norge med forskjellige bakgrunner, herunder innvandrerbakgrunn, som ikke kommer til ordet, fordi de blant annet ikke har et litterært nettverk. Jeg vil trekke frem oversetter og redaktør Johanne Fronth-Nygren som har imponert meg med sine

prosjekter for å finne skrivetalenter nye steder, samtidig som hun gjør et viktig arbeid i å formidle mangfoldig litteratur med høy kvalitet.

Medvirkning: Institusjonene må være vågale og tørre å bryte de litterære rammene og normene og tillate at de mangfoldige gruppene kan uttrykke seg på en annen måte som strider med de tradisjonelle vestlige skriveformene. Det er her medvirkning er viktig. Dersom vi skal få frem perspektivene til de mange forskjellige individene, må vi også gå i disse miljøene og høre hva de vil og hvordan de vil uttrykke seg.

Forlagene er jo interessert i å publisere kvalitetslitteratur, som de så fint kaller det, og selvfølgelig selge bøkene sine. Jeg har en idé. Furuset er rikt på rytmer, dans, rap, følelser og

kunnskap. Det er ikke alltid at den riktige formen for uttrykk er en tradisjonell bok. Kanskje det skal være noe mer eksperimentelt, men som har ord og litteratur i fokus. I mine medvirkningssamtaler med ungdom i Bydel Alna er de veldig opptatt av å uttrykke seg gjennom klær og effekter; kunst på t-skjorter, ordtak på tracksuits osv. Kan vi utfordre forlagene til å ha et prosjekt som har for eksempel dikt eller ordtak på t-skjorter skrevet av ungdommene på Furuset? Det kan hende det hadde solgt bra? I etterkant kunne redaktøren ha samlet alle disse ordtakene og diktene i en bok? Jeg føler at forlagene og kulturinstitusjonene er opptatt av å forsvare sin eksistens og sine valg, og derfor leter de etter talenter som klarer å uttrykke seg innenfor rammene deres. De er ikke egentlig interessert i mangfoldige uttrykk eller

annerledeshet. De er interessert i å ha mangfoldige grupper som klarer å uttrykke deres kulturelle kapital, altså vestlig middelklassekultur. Der synes jeg de har et forbedringspotensial. De bør streve etter å være mer omstillingsdyktige og lytte til de ulike gruppene. For hvis de klarer å bli mer omstillingsdyktige tror jeg også de vil ha større relevans i flere miljøer og kunne sikre eksistensen sin i fremtiden.

En annen utfordring er hvordan rådene, stiftelsene og styrene som definerer god litteratur er bygd opp. Det som forundrer meg er at forlagene selv, deres nettverk og venner definerer hva som anses som god litteratur. Alle har jo helt lik kulturell bakgrunn. Hvor stor forankring har de hos den lokale befolkningen? Det som hadde vært fint var

om flere fikk muligheten til å definere hva som anses som bra litteratur og hva som appellerer til dem.

Alle grupper bør få muligheten til å påvirke fremtiden sin. Det jeg sier gjelder ikke utelukkende for de med utenlandsk bakgrunn, det gjelder alle. Det samme gjelder for eksempel for bøndene. De må også få komme til ordet. Å starte med en medvirkningssamtale med dem tror jeg hadde vært fornuftig.

Dersom litteraturen skal nå ut bredt, må den komme i forskjellige drakter.

PCA Spm til *Magne Ove*

Du skriver "Det er stort sett lærebøker og undervisningsmateriell som oversettes mellom norsk og samisk, mest fra norsk til samisk, noe den andre veien (...). Dernest er det en del faglitteratur som oversettes mellom samisk og norsk. Noe skjønnlitteratur oversettes også, men i altfor liten grad. Oversatt litteratur av store internasjonale forfattere finnes ikke, og den fullstendige mangelen på litterære klassikere oversatt til samisk er "skandaløs."

Spm: Hva er det ved den skjønnlitterære dialogen på tvers av kultur og språk som er berikende, tenker du? Og hvordan ser du på oversetteren/gjendikterens formidlende oppgave? Hva med estetiske preferanser? Er det slik at oversetterarbeid til samisk også bør ha visse

kanoniske føringer, dvs klassiske tekster før samtidslitteratur, f.eks?

MOV Skjønnlitterære tekster gir – blant mye annet – et innblikk i fortellertradisjonen som forfatteren har sin opprinnelse i. Samtidig representerer tekstene hver enkelt forfatters egen fortellerstemme, som både kan ha sitt kulturelle utgangspunkt og være kulturoverskridende, og individuell. Oversetteren og gjendikteren bidrar med sitt, for en oversetting/gjendikting er jo ikke en mekanisk eller teknisk omsetting til et annet språk, det bærer med seg både forfatterens og oversetterens/gjendikterens særpreg.

Det er viktig å få oversatt klassiske litterære verk til samisk, men det betyr ikke at samtidslitteraturen

skal komme i andre rekke. Også samiske lesere skal ha tilgang til ny litteratur på sitt eget språk, gjerne oversatt fra andre språk. Og så må ikke-samiske lesere få del i samiske forfatteres bøker, i oversatt form.

Litteraturen er i sin natur gavmild, fordi forfattere skriver for å gi folk leseopplevelser og slik åpner døren inn i sitt univers. Oversetteren/gjendikteren hjelper til med å spre de litterære gavene, fortellingene, poesien, hen bidrar til formidlingen gjennom sin oversetting/gjendikting, men gir fortellingene en egen touch. Oversetting er jo som Kate Briggs skriver, den store lille kunsten.

PCA spm til *Nesteren*:

Du skriver: "En annen utfordring er hvordan

rådene, stiftelsene og styrene som definerer god litteratur er bygd opp. Det som forundrer meg er at forlagene selv, deres nettverk og venner definerer hva som anses som god litteratur. Alle har jo helt lik kulturell bakgrunn. Hvor mye forankring har de hos den lokale befolkningen? Det som hadde vært fint er om flere får muligheten til å definere hva som anses som bra litteratur og hva som appellerer til dem."

Hvordan skal vi best mulig ha en samtale om hvorfor vi har det litteratursynet vi har, hvem som har definert den og hvordan? Og samtidig: Det er jo heller ikke slik at alle og enhver har kunnskaper nok til å definere hva god litteratur er og kan være; det er jo også et fag, som krever spisskompetanse.

Hva tenker du om balansen mellom litterær kvalitet, terapeutiske/ didaktiske skrivetilnæringer (skrivekurs for eldre, for innvandrere, for psykiske pasienter, for innsatte fanger osv.) og forlagenes (ofte) reductive, forenklende oppfatninger av hva de vil ha fra de forskjellige “marginaliserte” gruppene?

Forventes en litteratur som er råere, sannere, tettere på virkeligheten enn den hegemoniske norske middelklasseromanen?

NH Pedro, tusen takk for at du tok deg tid til å stille meg så gode og dype spørsmål.

Jeg deler mine tanker om dette med den største ydmykhet. Jeg sitter ikke med fasitsvaret. En ny panelsamtale bør arrangeres for å diskutere det du tar opp ytterligere. I mellomtiden skal jeg prøve å svare så konsist og klart jeg kan.

Vi må bli mer bevisste på at vår verden er konstruert og at definisjoner spiller en sentral rolle i den. Mye av konstrueringen skjer gjennom formidling, via for eksempel fjernsynsprogrammer, programmer ved bibliotek, musikk, filmer, bøker, magasiner, aviser, osv. Jeg tenker at betydningen av denne konstrueringen bør diskuteres som et tema i det åpne og i de arenaene jeg nevner. Når dette diskuteres må det være representanter fra alle samfunnslag, klasser og grupper tilstede.

Til ditt neste spørsmål. Jeg mener disse tre perspektivene ikke er motstridende, men utfyller hverandre. Jeg er enig i at det kreves spisskompetanse for å definere hva god litteratur er og kan være (særlig språklig og litterært). Denne fagkompetansen er unik, spisset og veldig viktig i vårt samfunn. På samme tid må vi ikke glemme at denne litterære ekspertisen er en av mange viktige kompetanser. Jeg vil påstå at andre kompetanser er minst like viktige i denne sammenhengen.

Når det settes opp et råd, eller en stiftelse eller et styre, så antar jeg at det ofte gjøres for å motivere og fremme gode forfattere, samt for å få flere til å lese. For meg blir det viktig å tenke over hvem som skal skrive litteraturen og hvem som skal lese den. Hvorfor skal det i det hele tatt gis ut bøker?

Svarene ligger i det selvsagte: Bøker skal være til for alle i samfunnet.

Å lese skaper forståelse, tilhørighet, felleskap, opplevelser, kompetanse og masse mer. Dette er grunnen til at Norge satser på litteratur, gjennom utdanning, bibliotek og forlag. For meg handler lesing om å bli rørt, å sette ord på mitt indre og eksterne liv og å lage koblinger jeg selv ikke klarer. Det er vel mange som kan fortelle hva som rører en uten å ha den spisskompetansen du snakker om.

Litteratur er et samfunnsgode som skal være tilgjengelig for alle og appellere til alle. Av den grunn tenker jeg at det bør være en forutsetning at disse rådene, stiftelsene, styrene har god

representasjon fra alle lag; fageksperter, språkeksperter, gode leserne, vanlige folk, ikke-leserne, folk fra middelklassen, folk fra arbeiderklassen, kulturinteresserte, bønder, demografiske, geografiske og internasjonale representasjoner osv. Denne mangfoldige representasjon vil sikre tverrfaglige perspektiver og kompetanse. Jeg tenker at den litterære offentligheten, særlig rådene, stiftelsene og styrene ikke må være redde for å gjøre endringer som representerer flere.

Jeg tror det vil styrke deres integritet i flere miljøer. Kvaliteten vil ikke gå ned. Tvert imot, fageksperten sikrer det språklige og litterære. De ovennevnte gruppene sitter med annen kunnskap og perspektiver som de litterære fagekspertene ikke

nødvendigvis har og gjennom dem beriker de feltet. De trenger hverandre. Det mener jeg må aksepteres som en sannhet.

For å dra fram et liknende eksempel, har Deichman vært veldig gode på dette de siste årene. De ansetter bredt, individer med og uten bibliotekfaglig- eller litteraturutdanning, og med en annen kompetanse. De ansatte tilfører variert kompetanse, tilnærming og tilbud til sitt publikum.

For å få balansen du etterspør, bør den litterære offentligheten gjøre det samme, nemlig rekruttere bredt. Det innebærer å inkludere både folk med og uten litterær kompetanse i de forskjellige posisjonene. Sett minoriteter med ulik kulturell kapital i maktposisjoner og gi de muligheten til å

programmene uten filter. På den måten kommer narrative deres frem. I forlengelsen av det, må også rammene løses opp.

Etablerte institusjoner bør oppsøke nye lokale samarbeid med minoritetsorganisasjoner og dette vil automatisk gi kompetanseheving.

Det bør til enhver tid etableres bokprosjekter med fokus på mangfoldig representasjon. Det må sikres at disse bokprosjektene er hovedsatsninger og likestilte med de andre prosjektene, samtidig som de også skal ha hegemoniske vestlige bokprosjekter.

Vårt fellesskap må tilby flere mangfoldige, eller riktigere sagt flere pluralistiske perspektiver. Sammenlagt tror jeg vil gi et bedre bilde av den faktiske virkeligheten. Her mener jeg at dine litterære verk Pedro, er viktige tilskudd til norsk litteratur. Yahya Hassan er et annet, utrolig flott eksempel på å bryte ut av middelklassenormene og tilby mangfoldig litteratur. For å sikre det ovennevnte kan det jo være en idé å ha innkvotering (åpner jeg opp for en ny diskusjon nå?).

Omsider må jeg kommentere setningen din: «Det er jo heller ikke slik at alle og enhver har kunnskaper nok til å definere hva god litteratur er og kan være; det er jo også et fag, som krever spisskompetanse.»

Med all respekt må jeg bare si at jeg føler at disse rammene er fiktive og menneskeskapt. Det skaper unødvendige hemninger som bremser en dynamisk utvikling i samfunnet. Fra et Bourdieusk blikk, som jeg støtter, så reproducerer og vedholder disse institusjonene sosiale klasser som kun er tilgjengelige for én gruppe; nemlig en middelklassen som har kjennskap til de konkrete sosiale kodeksene de handler med.

Det lages strenge og rigide normer og etiketter som gjør det vanskelig for utenforstående å bevege seg inn i det rommet, fordi de som allerede er inne kan si at utenforstående ikke har rett til å være i rommet, grunnet manglende kompetanse. Det fører til lite sosial mobilitet og det er ekskluderende.

Tankerekken mi har ført meg til en digresjon. Har alle i disse rådene, stiftelsene og styrene den spisskompetansen som du snakker om? Mange har ikke litteraturfaglig bakgrunn. Hva gjør at de får disse posisjonene? Hva legges i spisskompetansen? Er det utdanning på masternivå, språkkyndighet, en bokutgivelse, en familietradisjon med bøker? Nettverk? Hvilken konkret kompetanse har de, som gjør dem egnet? Og er kompetansekravene strengere og mer rigide for de med innvandrerbakgrunn, i så fall hvorfor?

Jeg vet ikke hvordan du stiller deg til dette, men jeg vil påstå at det finnes mennesker med mangfoldig bakgrunn, særlig med innvandrerbakgrunn, som har litterær kompetanse, men som ikke får muligheten til å være med i slike råd, stiftelser eller

styrer. Det er nok flere grunner til det, men jeg skal ikke gå inn på det nå.

Avslutningsvis vil jeg bare si at min erfaring er at mange føler at litteraturen (som andre kunst- og kulturuttrykk) er reservert for fagekspertene og de som «virkelig» kan og forstår den. Det er mange som av den grunn ikke tør å åpne en bok, eller som automatisk sier at den er kjedelig eller synes at den hegemoniske norske middelklasseromanen ikke er relevant for deres liv.

Disse mønstrene må brytes. Det må komme fra øverste hold. Et steg mot dette er å inkludere flere i den litterære offentligheten. På denne måten sendes det et signal om at flere er velkomne til å

lese og skrive, og at kompetansen deres blir verdsatt.

NH *spm til Pedro:*

Pedro – jeg er veldig nysgjerrig på deg som forfatter.

Hva motiverte deg til å begynne skrive? Jeg vil gjerne høre mer om prosessen bak diktsamlingen *Helter*.

PCA Skrivningen begynte for meg som en konsekvens av at jeg begynte å spille i band, tidlig i ungdommen, og siden jeg var den som sang og var interessert i andre sanger og i bøker, så ble det til at jeg måtte skrive tekster. På engelsk, av alle ting. Jeg skrev vel også litt dikt og slikt, om ikke i smug,

så i alle fall ikke helt i det åpne! Men det var først i slutten av tenårene at jeg begynte å skrive noe jeg mistenkte kunne ha verdi utover det å være viktig for meg; på en folkehøyskole meldte jeg meg på et kurs i skriving, fikk antatt noen dikt i en antologi og siden kom jeg inn på Skrivekunstakademiet i Hordaland, der jeg for første gang møtte andre som skrev, og der jeg også begynte på det som skulle bli *Helter*, som var min litterære debut (1997). Før jeg skrev den, var jeg opptatt av at det jeg skrev skulle til en viss grad ligne/minne om mine norsk- og engelskspråklige helter. Slik har jeg vel tenkt det i ettertid; at det var en fase for etterligning, lærdom, kopiering, stjeling, pastisjer. Men så skjedde det noe på SKA; jeg skjønnte også at min latinamerikanske bakgrunn, den spanskspråklige litteraturen og ikke minst min egen families

flyktninghistorie og traumer – ja, at dette var viktige elementer i mitt liv, mine følelser og tanker, og dermed ville det vært unaturlig og dumt å prøve å holde dette unna skrivingen. Da jeg først innså at jeg kunne forsyne meg av alt sammen samtidig – Bob Dylan og Violeta Parra, og i ett og samme jafs, så å si – fant jeg en slags retning, en slags brønn som var min, et sted jeg stadig vender tilbake til for å kunne lage det jeg lager.

Tack!

Medverkande: Pedro Carmona-Alvarez,
Nesteren Hasani, Magne Ove Varsi

Moderator och korrektur: Julia Wiedlocha

Producent och redaktör: Ylva Gripfelt

Formgivning: Ylva Gripfelt & Jenny Holmqvist

*Vi vill också rikta ett tack till Aslaug Gaundal och Gunnar Totland
på SolumBokvennen för all vänlighet i samband med seminariet.*

KRITIKER

Nordic Council
of Ministers

NORSK
KULTURFOND
Kulturrådet

SVENSKA
AKADEMIEN